

# landbouwkundig tijdschrift

76STE JAARGANG NR. 8

— APRIL 1964

## Loonsverhoging en landbouw- voorlichting\*

De loonsverhogingen kunnen in de landbouw opgevangen worden door een daling in het inkomen van de boeren, een verhoging van de prijzen van de landbouwprodukten of door een stijging van de arbeidsprestatie. Ongeacht de loonshoogte blijft het daarnaast natuurlijk ook altijd mogelijk om een inkomensstijging te bereiken door een verhoging van de efficiency van de produktie, die geen invloed heeft op de arbeidsprestatie, bijvoorbeeld een verhoging van de melkproduktie per koe. Wil de loonsverhoging leiden tot een welvaartsstijging, dan kan een prijsverhoging geen oplossing bieden, maar wel een verhoging van de arbeidsprestatie. Hiervoor zijn ook wel enige mogelijkheden als de boeren de oplossing bewust in deze richting zoeken. Men krijgt wel eens de indruk, dat dit bij veel boeren niet het geval is, omdat zij een prijsverhoging als de enige mogelijkheid zien om te delen in de algemene stijging van de inkomens.

Als men de boeren vraagt, waaraan zij zien of iemand een goede boer is of niet, dan antwoorden zij, vooral in streken waar weinig met landarbeiders wordt gewerkt, dikwijls 'Goede gewassen met weinig onkruid en goed vee', maar slechts zelden 'Een hoge arbeidsprestatie' of iets in die geest<sup>1</sup>. Toch is er geen twijfel over mogelijk, dat juist in deze streken de verschillen in arbeidsprestatie een grotere invloed hebben op het bedrijfsresultaat<sup>2</sup>. De

\* Aan de staf van het landbouwconsulentschap in Tiel ben ik veel dank verschuldigd voor hun medewerking aan de voorbereiding van dit artikel.

<sup>1</sup> A. W. van den Ban, Boer en Landbouwvoorlichting. Versl. Landbouwk. Onderz. nr. 69.3, Pudoc, Wageningen, 1963, p. 155.

<sup>2</sup> G. Hamming, Een bedrijfsvergelijkend streekonderzoek op de zandgronden, Rapport 384 L.E.I. en B. J. te Paske, Bedrijfsresultaat van gemengde bedrijven op zandgrond, Landbouwgids 1964, p. 29—31.

opbrengsten van de gewassen en het vee bepalen nog geen derde van de verschillen in de bedrijfsresultaten. Onder deze omstandigheden is het voor de voorlichtingsdienst niet gemakkelijk om haar aandacht te concentreren op de mogelijkheden om de arbeidsprestatie te verhogen, want de boeren vragen hierover weinig voorlichting. Zo bleek bijvoorbeeld bij een onderzoek van Helder in Bergeijk, dat de boeren daar veel meer belangstelling hebben voor voorlichting over bemesting, ruwvoederwinning en plantenziekte- en onkruidbestrijding dan voor onderwerpen die kunnen leiden tot een verhoging van de arbeidsprestatie, zoals een uitbreiding van de veestapel<sup>3</sup>. Zelfs in de N.O.Polder zijn de boeren meer geneigd om artikelen over bemesting te lezen dan over bedrijfseconomie<sup>4</sup>. We zien dan ook in veel streekverbeteringen, waar het voorlichtingsprogramma gezamenlijk met een commissie van boeren wordt opgesteld, dat de voorlichting is gericht op de aanschaf van silo's en weidepompjes, de verbetering van het grasland en de kwaliteit van de veestapel e.d., vraagstukken, die op zichzelf niet onbelangrijk zijn, maar die toch voorbijgaan aan de kern van het huidige inkomensprobleem van de boeren.

Als men de voorlichting met succes wil concentreren op het vraagstuk van de arbeidsprestatie, zal men bij de boeren eerst belangstelling hiervoor moeten wekken. Eén van de gebieden, waarvan ik de indruk heb dat de voorlichters hierin slagen, is het rijkslandbouwconsulentschap Zuidelijk Gelderland in Tiel. Hier hebben de bedrijfsvoorlichters in samenwerking met de staf van het consulentschap een schatting gemaakt van het inkomen van alle boeren in één of enkele dorpen van hun rayon. Voor deze schatting is uitgegaan van de arbeidsbezetting, de produktieomvang per bedrijf, de gemiddelde opbrengsten per ha en per dier en de gemiddelde kosten voor veevoer, bemesting, werktuigen e.d. Een deel van de hiervoor benodigde gegevens is ontleend aan de landbouwtelling van mei 1962 bij de P.B.H.'s, voor de arbeidsbezetting aangevuld met informatie van ter plaatse deskundigen en een ander deel is verschaft door een commissie van boeren uit het betreffende dorp. Zo schatte de commissie in Culemborg, dat bij hen de gemiddelde melkproduktie ligt op 3800 kg met 3,5 % vet en dat er gemiddeld 100 kg N per ha grasland wordt gebruikt, terwijl de commissie voor Groesbeek deze cijfers schatte op 4000 kg melk met 3,65 % vet en 140 kg N per ha. Op deze wijze wordt bereikt dat wordt gewerkt met cijfers, die aan de praktijk ontleend en aan de plaatselijke omstandigheden aangepast zijn. Op grond van deze cijfers schrijft de bedrijfsvoorlichter een gestencild rapport<sup>5</sup> van ruim 40 pagina's, waarin de huidige

<sup>3</sup> J. G. M. Helder, De houding van de boeren in Bergeijk tegenover de landbouwvoorlichting, nog niet gepubliceerde scriptie, Afd. Sociologie, Landbouwhogeschool.

<sup>4</sup> G. Tory, Uitkomsten van de enquête naar de waardering van 'Aspecten van de landbouw in de Noordoostpolder', 'Landbouwkundig onderzoek in de Noordoostpolder' en de artikelen in de polderbladen 'Het Nieuwe Land' en 'De Noordoostpolder', Landbouwvoorlichtingsdienst voor de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland, 1962, p. 6.

<sup>5</sup> De bedrijfseconomische situatie van de landbouwbedrijven in het streekverbeteringsgebied Tielerwaard-West (deel 4, Herwijnen), in de gemeenten Culemborg en Groesbeek en in de dorpen Hernen en Leur, RLVD, Tiel, 1963.

toestand van de bedrijven in één van zijn dorpen wordt geanalyseerd. Hierin staan bijvoorbeeld de volgende cijfers over het inkomen van de boeren:

Percentage van de bedrijven van 5 ha en meer in enkele dorpen met een verschillend inkomen in guldens per volwaardige arbeidskracht

| Plaats               | Tot 2500 | 2500<br>tot<br>4500 | 4500<br>tot<br>6500 | 6500<br>tot<br>8500 | Meer dan<br>8500 | Totaal |
|----------------------|----------|---------------------|---------------------|---------------------|------------------|--------|
| Herwijnen .....      | 7        | 45                  | 31                  | 11                  | 6                | 100 %  |
| Culemborg .....      | 4        | 33                  | 39                  | 15                  | 9                | 100 %  |
| Groesbeek .....      | 1        | 18                  | 29                  | 23                  | 29               | 100 %  |
| Hernen en Leur ..... | 2        | 22                  | 40                  | 23                  | 13               | 100 %  |

Het is begrijpelijk, dat boeren die dergelijke cijfers zien wel geneigd zijn om er eens over te gaan praten of deze wel juist zijn en of er ook wat aan te veranderen zou zijn, o.a. omdat hier in tegenstelling tot de gewoonte bij het L.E.I. ook de spreiding in het inkomen wordt gegeven. Hiervan wordt gebruik gemaakt door een keer of acht met een studieclub van een twaalfstal boeren uit alle grootteklassen en de bedrijfsvoorlichter bij elkaar te komen voor een bespreking van dit rapport. Met deze studieclub tracht men dan te komen tot een begroting van een bedrijf met betere bedrijfsresultaten en aan het eind van het seizoen brengen de leden van de studieclub op een vergadering van de standsorganisaties uit hun dorp, waarvoor ook de niet-georganiseerde boeren worden uitgenodigd, verslag uit van hun conclusies. In één dorp met 47 boeren waren hiervan 46 naar deze vergadering gekomen. Een leerpsychologisch zeer juist punt in deze aanpak is dat de voorlichters de boeren niet vertellen hoe zij hun bedrijf moeten reorganiseren, maar hen in een situatie brengen, waarin zij dit zelf kunnen ontdekken<sup>6</sup>. De leden van de studieclub in Hernen en Leur vertelden mij dan ook, dat het een voordeel van deze benadering boven de traditionele voorlichtingsmethoden voor hen is, dat zij zelf ontdekken hoe hun bedrijf in elkaar zit. Doordat dit in groepsverband gebeurt komen zij er bovendien toe om hier openlijk met hun collega's over te praten en zo ervaringen uit te wisselen.

Uiteraard is deze methode van voorlichting niet zonder moeilijkheden. Zij stelt zeer hoge eisen aan de capaciteiten van de bedrijfsvoorlichters; het is veel gemakkelijker om een lezing te houden over bijvoorbeeld moderne methoden bij de hooiwinning dan om de discussies van een dergelijke studieclub goed te leiden. Hiervoor moet hij immers alle aspecten van het bedrijfsbeheer goed kunnen doorzien. Men is hier in Tiel dan ook pas mee begonnen nadat de bedrijfsvoorlichters 4 jaar regelmatig waren geschoold in het werken met bedrijfsbegrotingen. Bovendien zijn het natuurlijk in het algemeen de betere boeren, die bereid zijn aan een dergelijke discussiegroep mee te doen en die goed in staat zijn de implicaties van het rapport voor hun bedrijfsbeheer te

<sup>6</sup> J. J. A. Vollebergh, Bijscholing van volwassenen; een leerpsychologische studie, Dekker en v. d. Vegt, Nijmegen - Utrecht, 1958.

ontdekken. Het lijkt echter waarschijnlijk, dat men er op deze wijze in kan slagen om de groepsnormen over de wijze, waarop een goede boer zijn bedrijf dient te voeren, te wijzigen. Als dit het geval is, zal men met volgende groepen waarschijnlijk met minder moeite een zelfde resultaat kunnen bereiken, mits de leden van de studieclub geen eigen groep gaan vormen, die min of meer los komt te staan van de dorpssamenleving en zich daar misschien zelfs boven verheven voelt. Een andere moeilijkheid bij deze methode is dat zij vrij veel tijd vraagt van de voorlichters, terwijl het erop lijkt, dat de belangstelling van de boeren hiervoor zo sterk groeit, dat niet aan hun vraag voldaan kan worden zonder oude taken af te stoten of de RLVD uit te breiden.

Voor een deel van de boeren zal een verbetering van hun lage inkomen mogelijk zijn door een vermindering van hun arbeidsbezetting of zelfs doordat de boer zelf de landbouw verlaat. Hiervoor worden zij op de eindvergadering in contact gebracht met de economisch-sociale en agrarisch-sociale voorlichters van de standsorganisaties, maar de landbouwvoorlichters zien het niet als hun taak om hier zelf voorlichting over te geven. Een ander deel zal het zoeken in een verhoging van de arbeidsprestatie, wat vooral mogelijk is door specialisatie en vergroting van de eenheden, waarmee gewerkt wordt<sup>7</sup>:

Arbeidsinkomen in guldens per uur bij eenheden van verschillende grootte

| Mestvarkens |         | Fokzeugen   |         | Leghennen   |         |
|-------------|---------|-------------|---------|-------------|---------|
| gem. aantal | inkomen | gem. aantal | inkomen | gem. aantal | inkomen |
| 5           | 0.71    | 2           | 1.17    | 100         | 1.00    |
| 10          | 1.25    | 4           | 1.75    | 500         | 2.50    |
| 50          | 2.78    | 10          | 3.33    | 1000        | 3.33    |
| 200         | 6.25    | 30          | 5.—     | 2000        | 4.00    |

Bij dit streven naar grotere eenheden kunnen zich vooral moeilijkheden voordoen met de arbeidsvoorziening en met de financiering. Wat het eerste betreft, zullen de bedrijfsvoorlichters in staat moeten zijn om arbeidsbegrotingen te maken en de boeren te overtuigen, dat zij zonder zich te overwerken een hogere arbeidsproduktiviteit kunnen halen door een andere bedrijfsorganisatie. In verschillende dorpen hebben de boeren ook financieringsbegrotingen opgesteld om na te gaan of zij onder normale omstandigheden hun verplichting aan rente en aflossing kunnen voldoen. Deze financiering zal in veel gevallen ten dele met vreemd geld moeten geschieden. De mate, waarin dit verantwoord is hangt uiteraard in belangrijke mate af van het risico dat aan de verschillende bedrijfstakken is verbonden, maar aan dit risico hebben de Nederlandse landbouw-economen in tegenstelling tot hun buitenlandse collega's helaas weinig aandacht geschonken. Dit is echter wel gedaan door de rijkslandbouwvoorlichtingsdienst voor de Veluwe<sup>8</sup>. Hiervoor is bepaald wat het

<sup>7</sup> Enige gedachten over de varkens- en pluimveehouderij op een gezinsbedrijf van ca 8 ha, Van Onderzoek naar Voorlichting 1963/64, Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst voor de Veluwe, Arnhem, p. 43—44.

<sup>8</sup> Op. cit. p. 45.

gemiddeld saldo (bruto opbrengst - variabele kosten behalve arbeidskosten) is per eenheid en op welk percentage van de bedrijven dit gemiddelde in een drietal jaren niet is gehaald of overschreden. Voor een melkkoe + jongvee was het saldo gemiddeld f 600,—, maar 3 % van de bedrijven haalde in de jaren 1956/57 tot 1959/60 nog geen f 300,—.

Percentage van de bedrijven met een bepaald arbeidsinkomen in procenten van het normale arbeidsinkomen per eenheid

| Bedrijfstak       | Tot 50 % | 50—75 % | 75—125 % | 125—150 % | 150 % en meer |
|-------------------|----------|---------|----------|-----------|---------------|
| Melkkoeien .....  | 3 %      | 12 %    | 69 %     | 13 %      | 3 %           |
| Graan .....       | 14 %     | 16 %    | 44 %     | 11 %      | 15 %          |
| Leghennen .....   | 29 %     | 9 %     | 22 %     | 11 %      | 29 %          |
| Mestvarkens ..... | 33 %     | 11 %    | 19 %     | 2 %       | 35 %          |
| Fokvarkens .....  | 37 %     | 2 %     | 16 %     | 6 %       | 39 %          |

Doordat juist de bedrijfstakken, die niet sterk aan de grond gebonden zijn zeer riskant blijken te zijn, is het niet altijd gemakkelijk om de lage inkomens op een groot aantal landbouwbedrijven te verbeteren.

Een zwak punt in deze aanpak lijkt mij nog wel, dat betrekkelijk weinig aandacht wordt geschonken aan de boerin. Natuurlijk zal een bedrijfsvoorlichter, die deze zaken bij een bedrijfsbezoek ter sprake brengt, dit trachten te doen in aanwezigheid van de boerin. De boerin, die van een zeer laag inkomen moet rondkomen en dikwijls ook het geld voor het bedrijf beheert zal immers niet zelden eerder behoefte voelen aan een verandering in het bedrijfsbeheer dan haar man. In de streekverbeteringen zou men hier misschien gebruik van kunnen maken door in de studieclubs samen te werken met de huishoudelijke voorlichtsters.

A. W. van den Ban